

preprostosti in odkritosrčnosti izrazov, s katerimi operira, naravnost strašna, posebno v svojem resno-ritmiziranem koncu: »jaz pa sem strmel celo noč in do jutra v štiri stene in strop«. Kulturni dokument časa je ta pesem. Po vsebini in tudi po obliki se najtesneje dotika drugega dela, h kateremu nas vodi »Himna o carju mavričnih kač« (»Dom in Svet« 1920). Kakor že omenjeno, pomenja ta nekako preskušnjo novih sredstev in je kot taka zanimiva, samostojno pa med vsemi najbolj problematična, posebno ker vzbuja sum prisiljene iskanosti. »Električna žoga« pa (»Dom in Svet« 1920) je po svoji koncentriranosti nekaj resumé Podbevškove umetnosti. V sorazmerno majhni posodi je toliko vsebine, da prekipeva. Njena vsebina ni samo mali svet Podbevškove duše, ampak nič več in nič manj kot celokupni svet človeške kulture s svojo katastrofo v zadnjih letih. Slavolok modrijanov in čudodelna lestva, spletena iz lastne krvi človekove, — kako silni konceptiji sta to. Kako brezpomočno zazveni konstatacija: »Pod menoj neskončno brezno in nad menoj brezmejno nebo.« Še pojači pa ta vtis vizija mladosti človekove, v kateri se vidi kot otroka oboroženega z mrežo za metulje in spontanno se mu izvije vprašanje: »Ali sem dovolj mračan, da se mi ne bo zvrtilo v glavi, če se ozrem v mračne dežele, ki so že za mano?« »Električna žoga«, »Čarovnik iz pekla« in »Plesavec v ječi« tvorijo vsebinsko celoto; prišteli bi jim lahko tudi »Izumitelja na zemlji«. Silni sta posebno zadnji dve po moči vizij, ki jih vsebujeta, pa tudi po sili čuvstva, ki ju prepaja. Vsaka izmed njih je posvečena enemu pesnikovih tovarišev iz vojnih dni. Ena in druga je močno osebna, pri čemer se pojavlja z neodoljivo silo zopet tisti prirojeni lirizem, o katerem smo že govorili. V ti dve pesmi je vkljenjen doživljaj vojne, ne sicer nje same kot boja, ampak njenega miljeja, njenih učinkov, razpoloženja, katero je v njeni dobi pokrilo svet. V teh dveh delih se je Podbevškov slog izkristaliziral, vse do zadnjega je prepojeno z vsebino, od gledanja v gledanje vas žene z neumorno silo in vas prisili, da se mu uklonite. Upam, da ga bodo po teh dveh delih priznali tudi tisti, ki mu dosedaj niso mogli slediti; če ne drugi, vsaj tisti, ki so med vojno kaj doživeli. Njegov slog je postal tu svetopisemsko grandiozen, v njem nas srečajo izrazi, ki nam niso navadni in se nam na prvi pogled zdijo mogoče neprimerni, grobi, toda če se potopimo v celoto, si težko mislimo, da bi jih bilo mogoče nadomestiti z drugimi, milejšimi. Omenil sem že njegov lirizem, s katerim je ozko zvezan njegov individualizem, nobeno njegovih del ni objektivno, vse je prepojeno s srčno krvjo osebnosti, zato so ga nekateri tudi napačno razumeli, češ, za nadčloveka se ima, — vendar je tako razlaganje popolnoma krivično. Poleg te osebne poteze pa imamo tu še bolj kot poprej silno čuvstvovanje v občečloveškem smislu, pa tudi v nacionalnem, z vizijo preloma v smislu uresničenja naših narodnih idealov konča »Čarovnika iz pekla«.

Že poprej sem omenil naslov cele zbirke in naslove posameznih del. Marsikoga motijo; ne bom trdil, da so vsi potrebni in neizbežni kakršni so, vendar kdor se je zavedel fantastičnega miljeja teh del, v katerih se pesnik vedoma izogiba vsaki vsakdanjosti, bo opravičil tudi fantastiko naslovov, naj bi bili še tako kričeči. Kdor se bo skušal živeti v ta svet, ga ne bodo motili

in se mu bodo zdeli prav toliko umestni kot vsak drug naslov, kajti naslov je firma in nič več, vsebine se navadno niti od daleč ne dotika, ampak je Podbevšku in vsakemu drugemu pač le neobhodno zlo. Vendar pri Podbevšku ni vselej tako, pogosto dá že naslov neko smer nastrojenju duše in v tem oziru se mi je zdel prvotni naslov »Črna lilija« boljši kakor novejši »Izumitelj na zemlji«; tako »Električna žoga« sicer opozori na delo, vzbudi neki miselni paralelizem k vsebini, pa vseeno ne doseže obsega vsebine; naslov »Himna o carju mavričnih kač« se mi zdi, da naravnost otežuje razumevanje dela, kar spelje fantazijo namesto na glavni moment, ki ga podado uvodne besede, preko dela samega na neki vsebinski paralelizem, ki je za razumevanje po mojem nepotreben.

O Podbevšku sem svojčas slišal, da je to neke vrste pesniški samouk, — takrat ga še nisem osebno poznal, — da mu je menda neznana tako svetovna kot domača poezija. — Čudil sem se ti trditvi, ker je nemogoče, da bi človek, ki je študiral javno srednjo šolo in se je nahajal v vseučiliškem mestu, ne našel nobenega vsaj slučajnega stika z literaturo. Ko sem dobil prve njegove reči v roke, sem moral misliti na razne futuristične publikacije nemške in italijanske, ki jih v originalu sicer mogoče res ni nikdar videl, a jih je vseeno, vsaj posredno, mogoče niti prav vedé kdaj, spoznal. Semintja zazveni iz njegovih del neka proroška samozavest, ki je lastna n. pr. Whitmanu, ki je po kakršnih koli ovinkih prodril že tudi do našega pesniškega naraščaja; vsebinsko in formalno soroden je tudi svetopisemski apokalipsi; omenili smo lirizem, ki se zdi, da mu je prirojen in ki ga je vsrkaval bržkone že v rani mladosti z narodno pesmijo; opozorili smo tudi, kako blizu je stopil semintja slovenski moderni, n. pr. v »Ob dnevih slovesa na kolodvoru«, tako da je zame njegova prirodna zveza z domačo grudo in njeno literaturo izven diskusije, sevé teh zvez ni gojil sistematično in vedoma; vendar pa bi bilo brez poznanja in posesti dosedanjih rezultatov naše jezikovne umetnosti čisto izključeno poskušati važen korak dalje, in že dejstvo, da ga je poskusil, izpodbije vse take in podobne trditve.

Prepričani o resnosti njegovega hotenja, pričakujemo z napetostjo njegovega nadaljnega razvoja.

Frst.

XVIII. umetnostna razstava v Jakopičevem paviljonu. Ta razstava je samo razširjena ponovitev pokrajinske umetnostne razstave v Novem mestu. Ker sem o tej že napisal svoje mnenje v »Dom in Svetu«, sem danes lahko kratek. Jakču, Mušiču in Skalicemu sta se pridružila še oba brata Kralja. V bistvu je ostala razstava to, kar je bila v Novem mestu: razstava »najmlajših«, izpremenilo pa se je precej kvalitativno sorazmerje med razstavitelji samimi. Svojega mnenja o Jakču nisem izpremenil. Slikar je impresionist, marljiv v študiranju narave, najboljši v svojih risbah, zlasti v onih, ki so se mi zdele že v Novem mestu prav dobre za litografično tehniko. Napravil pa je pogrešek, da je razstavil preveč: tretjina njegovih razstavljenih slik in risb bi bila popolnoma zadostovala, da si ustvari gledalec jasno mnenje o njegovem ustvarjanju. Tako pa je zbranih veliko preveč stvari, ki so si v bistvu vse

večalimanj podobne, študije, ki samo utrudijo oko, ker mu ne nudijo dovolj izprememb. »Razvojna« pot pa pri Jakcu še ni tako dolga, da bi bila neobhodno potrebna za kolektivno razstavo.

Drugačna je stvar z Mušičem in Skalickim. Sosedstvo obeh bratov Kraljev ju je potisnilo v ozadje in nehote povzroča korekturo v mnenju o novomeški razstavi. Umetnost zadnjih dveh je ustvarila za nju čisto drugo perspektivo — in še bolj, kakor je bilo v Novem mestu, je jasno, da je pri obeh še vse v začetkih, da so to šele prvi poskusi in da njun ekspresionizem nikakor ni originalen. Četudi ima n. pr. zlasti Mušič že v svojih prvih slikah podobno koloristiko kakor pozneje, je skok od impresionizma k ekspresionizmu nepričakovan, veliko prenagel in gotovo ne izvira iz notranje potrebe, ampak je le zunanji, posnet po modi. Talenta ne negiram, ker je jasno viden; priti pa mora šele šola, s šolo obvladanje tehnike in z njo obvladanje izraza.

Najzanimivejša sta oba Kralja, oziroma — jaz bi dejal: starejši Kralj; kajti mlajši, ki sicer ni manjši talent, je še vse premalo samostojen in njegova umetnost še nikakor ni izkristalizirana. Sicer tudi umetnost Kraljev ni tako popolnoma samonikla, kakor bi se morda zdela v prvem hipu: pri krstu so ji bili botri razni moderni umetniki, v prvi vrsti Klimt, Hodler in Meštrovič, in če bi šel človek natančno od slike do slike, bi zapazil sledove prvega n. pr. v »Strahu bodočnosti«, drugega v »Salomonovi sodbi« in tretjega v plastiki, zlasti v »Strasti« in v »Madoni« iz barvanega kamena. Seveda pa to le ni ne Klimtovo blesteče bogastvo in ne Hodlerjeva monumentalnost. Hodler si n. pr. le ne bi dovolil pogreškov v tektoniki človeškega telesa. Precej Klimta je tudi v risbah. Vse to je res, a vendar sem umetnosti obeh Kraljev odkrito vesel. Vse to so vplivi, ki so pri mladem umetniku samoobsebi umevni, — in bilo bi smešno zahtevati od mladega umetnika popolne samostojnosti. Talent starejšega Kralja je veliko preveč jasen in izrazit, da bi se bal za njegovo bodočnost; pokazal ga je zlasti v svojih risbah, v katerih ustvarja po kaligrafičnem principu, sorodnem s principom vzhodnoazijskega slikarstva. Ko se otrse vpliva dunajskega »Kunstgewerbe« in začne ustvarjati popolnoma samostojno, bo morda ravno Kralj prvi med onimi, ki nam ustvarijo našo lastno umetnost, — toda brez nageljčkov in rožmarina.

Še zanimivejši kot razstava sama je bil za objektivnega opazovalca vihar v kozarcu vode, ki ga je povzročila v slovenskem dnevnem časopisju, ki je — žalibog — še vedno najvernejše zrcalo naše kulturne višine. Na eni strani razstava mladih, najmlajših umetnikov, ki hočejo ostati na višini časa in katerim nikakor ni mogoče odrekati resne volje in vztrajnega dela, — na drugi pa slovenska oziroma ljubljanska inteligentna javnost... Razburjenje je bilo čisto odveč, saj — kar je pri teh umetnikih dobrega, bo ostalo in se uveljavilo, če jih ljubljanska »kritika« prizna ali ne, — kar pa je slabega, pogine itak samoobsebi. Odveč pa je tudi nedovoljeni humor, ki se izroča na papirju bodočim pokolenjem v večer spomin kulture našega časa. Sreča je pri tem vsaj to, da takšnih stvari ne čitajo v inozemstvu; sicer bi morali poslušati marsikatero lekcijo o — abderitstvu starega in novega pokolenja.

Vojeslav Molè.

GLEDALIŠČE.

Drama l. 1920/21. Naše gledališče je sedaj postalo tudi upravno državna last in je s tem osvobojeno vsakega nihanja, ki je v zvezi z gmotno borbo kulturnega zavoda. Načelujejo mu prof. Friderik Juvančič kot intendant, Oton Župančič kot dramaturg in Pavel Golia kot ravnatelj drame. Nešteto je vprašanj, ki silijo tu pod pero; o njih bi si morali biti na jasnem, če govorimo o narodnem gledališču. Pa ta dražijo in še najbolj med vsemi vznemirjajo roženo vest politika, zato so neprijetna in resen človek je primoran govoriti še o težjem predmetu — s a m o o gledališču. Zdi pa se, da vsakemu razglabljanju manjka opore, naj zgrabimo vprašanje tako ali tako. Strah pred praznino je to. Vemo samo, da moramo imeti popolno gledališče, ali iz naravne potrebe ali kot dokument sam na sebi, tega si ne upamo povedati, in če bi govorili, bi eden rekel, da smo gledališče imeli, drugi, da ga imamo, resni možje pa se trudijo pri vsi negotovosti in neugodnosti zunanjih okoliščin, da ga bomo kdaj imeli. Veliko hotenje, majhno spoznanje in povprečno samodopadajenje se meša med nami. Kjer šele zidamo, hočemo dokazovati, da že imamo; a nikjer ni organične strukture. Ni zgodovinskega razvoja tega, kar v nas hipno vzplamti. Svetovni preobrat in prvi dnevi našega samostojnega narodnega življenja so nam vbrizgali apotekarskih sokov in pognali kri, da je zaplamtela, zato se z bojznijo vprašuje vsakdanji človek, odkod v n a s tisti preobrat, da more živeti drama samostojno, ko se je vendar v rednih razmerah ponujala praznim prostorom, in to danes, ko je tista dramska generacija, ki jo je krčevito in s prepričanjem držala, — že legla v grob? Res, da smo se z velikimi perspektivami vrnili iz vsega sveta domov, da nekaj več vemo in zato še več hočemo, ali koliko se je spremenilo v naši neposredni bližini in ali ni samo nenormalno — zakrožil papirni novec? Kompromisov smo se z lahkoto otresli, podrli za seboj vse mostove in stojimo na stališču izključne umetnosti, cvetú civilizacije. Načelo je lahko posameznikom, pogoji pa so večjidel vsi zunaj. Vendar je rešitev samo v bodočnosti. Gledališka uprava tu vztraja na svojem mestu in tvega za svoje prepričanje marsikak neuspeh; obenem pa polaga temelj gradbi gledališke kulture z Gledališkim listom in Gledališko knjižnico. Kadar to delo doraste in dozori tudi v nas, kadar bo poveličano v spoznanju in čistem gledanju tega, kar sedaj še napol nezavedno čutimo, bomo imeli svoje gledališče. Ali bo narodno ali čigavo, kdo vé? Kam smo se zagledali! Govorimo o čisti in visoki kulturi, pa vidimo iz Ljubljane državno mejo in naš jezik z ulice pobraten prehaja že v knjigo.

Pa o gledališču samem! Tragika naših dni je ravno v tem, da imamo naenkrat voljo, kjer ni dovolj materialnih moči. Mi se zavedamo, da je umetnost velika in resna stvar, čutimo, kaj bi moralo biti in kaj ni. A navsezadnje nam ostane samo še resignirano spoznanje, da komaj tekamo za vsemi pojavi širokega sveta in še to v veliki razdalji, da smo kot otroci, zaneseni po klicu enega, vsi zasopli in nemočni. Popolnoma smo prepričani, da naš prvi režiser g. Šest prav bridko čuti, da si drama, ki jo nosi v sebi, in ona na odru največ-